

Sociological analysis of the novel *Al-Shar'a Al-Jadeed* by Abdul Hamid Jouda al-Sahar based on Lucien Goldman's theory

Azam Shamsoddini Fard^{*1}, Assistant Professor Department of Arabic Language and Literature, Vali-e-Asr University, Rafsanjan, Iran

Fatemeh Pourzadeh Kodori, M.A in of Arabic Language and Literature, Vali-e-Asr University, Rafsanjan, Iran

Ali Akbar Molaei, Associate Professor Professor Department of Arabic Language and Literature, Vali-e-Asr University, Rafsanjan, Iran

Mohammad Jaafar Asghari, Assistant Professor Department of Arabic Language and Literature, Vali-e-Asr University, Rafsanjan, Iran

Received:20-09-2023

Accepted: 12-08-2024

Introduction: Literary criticism analyzes literary works in different ways. Each work deserves a special kind of criticism based on its characteristics. Lucien Goldman is one of the theorists of social criticism and a famous structuralist critic. He calls his critical method Generative Structuralism and searches for the reason for the emergence of literary structures in historical conditions. As a well-known Egyptian novelist, Abdulhamid Jodeh al-Sahar, whose works have been introduced as the history and birth certificate of Arab societies, has placed the Arab homeland as the main core and the origin of his stories. He presents a clear image of different social groups, and, in most of his novels, he reveals problems that have led different generations to ruin and destruction. Also, in all his works he has a great commitment to the Arab society, and his concern is the reflection of the realities and problems of the societies, which requires various groups of these societies to play a role on behalf of the people of the society. Therefore, the present research aims to investigate the novel *Al-Shar'a Al-Jadeed* by the mentioned author with a descriptive-analytical method, relying on Lucien Goldman's constructive structuralism criticism to analyze the components of this criticism. The results of the research show that there is complete harmony between the totality of these works and the totality of the author's social situation, which is consistent with the intellectual structures of the society groups. Also, their worldview can be found in what they wrote.

Methodology: The current research is a descriptive-analytical study aiming to introduce the prominent novelist Abdul Hamid Jouda al-Sahar and his work *Al-Shar'a Al-Jadeed*. It first examines the French sociologist and critic Lucien Goldman and his theory of social criticism and then evaluates the application of this theory in the story. The data collection is done through library work and the method of taking chips.

Results and discussion: Formative structuralism is one of the methods of literary criticism proposed by the famous theorist Lucien Goldman. Based on this theory, literary structures are rooted in historical conditions. Among the terms that Goldman

¹- Corresponding Author Email: a.shamsoddini@vru.ac.ir

mentioned many times in his social criticism method, one may refer to the term 'meaningful structure' which means the coherence and continuity of the elements and components of the story to represent a comprehensive goal and totality. Goldman emphasized the connection between literary structure and social structure. As a committed novelist, Al-Sahhar has focused more on cultural aspects, social habits, norms and deviations, values and anti-values, and the mutual influence of the individual and the society. In this novel, the author tries to show, sometimes through the narrator's language and sometimes through the different faces of the characters, the crookedness and inaccuracies in the actions and thoughts of the social classes. In Goldman's opinion, totality is a completely dialectical category. This issue forms the basis of Goldman's thought. His method is to find the hidden worldview of the work and its connection to a specific social group. Therefore, the literary work is not only the result of the author's intellectual structures and worldview but also displays the mental structures of the groups and classes in the society. Lucien Goldman's critical method emphasizes the existence of a transpersonal agent for literary works. One of the clear examples of the transpersonal subject that Sohar discussed in his novel is related to the subject of awakening and being anti-tyranny. By showing the face of colonialism and dealing with the sufferings of the people who were under colonialism, he has actually addressed the opinions of a group. In order to introduce his thoughts to the audience and reflect the realities and problems of the society, the author asks various groups to play a role. The set of thoughts and ideas that unites the members of a group or a class and separates them from another group or class is called worldview. This novel, like other stories of Sahar, is written based on a set of thoughts and tendencies. The author has made his ideology the yardstick of the text that he produced, in such a way that each of his stories can be considered a special worldview; by seeking the help of different characters and groups in the world of the story, he conveys his attitude and worldview to the audience. In addition to this, Sahar has created people with different views in the story, each of which displays a possible awareness. Sahar is a realist writer, and social and political issues are the main theme of his works. The hero of Sahar's stories can also be considered as problematic people who came from the middle class and whose ideals and values are faced with unsolvable problems.

Conclusion: The novel *Al-Shar'a Al-Jadeed* is a clear diagram of the situation of the Egyptian society in all social, political, economic and cultural dimensions. The type of characters in Sahar's novel is such that each one is a representative and an image of different groups and types of society. With the help of the superpersonal subject, the author shows a picture of the family, mothers and hardworking women in the story and introduces the worldview of the middle social class. Ali is the hero of the story and the embodiment of the author's thoughts and ideals. He is a transpersonal actor who conveys the voice of the middle class and the ideals and desires of the group to the audience. In this story, the meaningful structure has a wide connection with the internal contradictions of the structure. The poverty that is depicted in the story has a deep connection with the economic structure of the author's era. Al-Shareba has depicted the current issues and selected fictional characters from among the ordinary classes, drawing a realistic society and showing the conditions of his time with the help of fictional art.

Keywords: Sociological criticism, Generative structuralism, Lucien Goldman, Abdul Hamid Jodeh al-Sahhar, *Al-Shara al-Jadeed*.

References

- Asgari Hasanklou, A. (2014). **Sociology of Persian Novel**. Tehran: Negah Publications Institute. (In Persian)
- Ayotadieh, J. (1377). **Literary Criticism in the 20th Century** .translated by Mohammad Rahim Ahmadi. Tehran: Surah. (In Persian)
- Cohen, B. (1994). **An Introduction to Sociology**. translated by Mohammad Salasi. Tehran: Totia Publishing. (In Persian)
- Enayat, H, (1376), **A Path in Arab Political Thought**, Tehran: Amirkabir. (In Persian)
- Al-Farra, M, (2008), **From Memory: Scenes from Life in Palestine, Egypt, Saudi Arabia, Kuwait, and Britain in the Last Century**, Amman: National Library Department. (In Arabic)
- Ferrarotti, F. (1377). **Lukacs, Goldman and the sociology of the novel, an introduction to the sociology of literature: a collection of essays**. Excerpted and translated by Mohammad-Ja'far Pouyandeh. Tehran: Naqsh-e Jahan. (In Persian)
- Goldman, L. (1371). **Sociology of Literature (Defense of the Sociology of the Novel)** .translated by Mohammad-Ja'far Pouyandeh, Tehran: Hosh and Ebtekar. (In Persian)
- Goldman, L. (۱۳۷۶). **society, culture and literature**. translated and compiled by Mohammad-Ja'far Pouyandeh. Tehran: Cheshmeh Publishing House. (In Persian)
- Goldman, L. (1377). **the method of developmental constructionism in the sociology of literature, an introduction to the sociology of literature**. translated by Mohammad-Ja'far Pouyandeh. Tehran Naqsh-e Jahan. (In Persian)
- Goldman, L. (1382). **formative criticism**. translated by Mohammad Taghi Ghiashi. Tehran: Negah Publications. (In Persian)
- Goldman, L. (1371). **Sociology of Literature (Defense of the Sociology of the Novel)**. translated by Mohammad-Ja'far Pouyandeh. Tehran: Hosh and Ebtekar. (In Persian)
- Hammad, M, (1994), **The Revolution of July 23, 1952**, Second Edition, Beirut: Center for Arab Unity Studies. (In Arabic)
- Joudah Al-Sahhar, A, (1990), **The Story Through My Personal Experience**, Cairo: Dar al-Mesr for Printing. (In Arabic)
- Joudah al-Sahhar, A .(n d). **Al-Sharaa al-Jadeed**. Cairo: Dar al-Mesr for Printing. (In Arabic)
- Kaler, J. (1388). **construction-oriented boutiques**. translated by Korosh Safavi, Tehran: Minoy Kherad Publications. (In Persian)
- Labica, G. (1377). **Reification**. translated by Mohammad-Ja'far Pouyandeh. Tehran: Naqsh-e Jahan. (In Persian)
- Lapidus, A, (2011). **History of Islamic societies**, translated by Ali Bakhtiarizadeh, Tehran: Information of the political and scientific center of the dialogue of civilizations. (In Persian)
- Naderi, G, (2016), "An examination of the theme in two novels (Al-Cahirah Al-Jadidah) by Najib Mahfouz and (Al-Shar'a Al-Jadid) by Abdul Hamid Jouda Al-

- Sahar", Hassan Sarbaz, Department of Arabic Language and Literature, University of Kurdistan. (In Persian)
- Nadim Khashfeh, M. (1997). **Origins of the Text**. Center for Civilizational Development. (In Arabic)
- Namvar Mutlaq, B & Asadollahi Tajrajq, SH. (1388). **formative criticism in art and literature**. Tehran: Scientific and Cultural Publications. (In Persian)
- Nasresfahani, M, Kiani, R &. (1401). Meaningful Structure and Worldview in Mehr va Mah Poem Based on Lucien Goldman's Theory of Developmental Constructionism. **Persian literature textology**. Year 15, No. 2. 81-100. DOI: 10.22034/MCAL.2023.11907.1901. (In Persian)
- Omrani, S, Razi, D & DaraieZadeh, A, (2012). **Sociological Approach to Literary Criticism (with an emphasis on Lucien Goldman's formative constructivism)**. 7th Persian Language and Literature Research Conference, Hormozgan University. (In Persian)
- Osfour, J. (2014). **Methods of Analyzing Literary Narratives**. Beirut: Arab Cultural Center. (In Arabic)
- Pascadi, Y. (2011). **Developmental Structuralism and Lucien Goldman. Society, culture and literature**, translated by Mohammad-Ja'far Pouyandeh. Tehran: Cheshme Publishing House. (In Persian)
- Razmjo, H. (1370). criticism and its types, **Ashna**, number 3, Tehran, 55- 59. (In Persian)
- Scarpit, R. (2012). **Sociology of Literature**, translated by Morteza Kattabi. Tehran: Samt Publications. (In Persian)
- Selden, R & Widdowson, P. (1377) .**Guide to Contemporary Literary Theory**. translated by Abbas Mokhbar. Tehran: New Design. (In Persian)
- Shamisa, S. (1383). **literary criticism**, Tehran: Ferdous. (In Persian)
- Sheikhi, M (1388). "**The conflict between good and evil in the short stories of Abdul Hamid Jouda al-Sahar**", Jahangir Amiri, Faculty of Literature and Humanities, Razi University. (In Persian)
- Al-Vardani, I, (1960). **A Journey in the Mind of Naguib Mahfouz**, Cairo: Egyptian Renaissance Library. (In Arabic)
- Valipourhefeshjani, SH. (2007). Lucien Goldman and Constructivist Constructivism. **Semnan University Faculty of Humanities Journal**. 7 (25), 143-129. (In Persian)
- Yusuf Zaid, S. (1985). **The Islamic Movement in the Stories of Abdul Hamid Gouda Al-Sahar**, Cairo: Egyptian General Book Authority. (In Arabic)
- Zima, P. (1376). **Sociology of the novel according to Goldman, Society, Culture, Literature**. translated by Mohammad-Ja'far pouyandeh. Lucin Goldman, Tehran: Cheshme Publishing House. (In Persian)

تحلیل جامعه‌شناختی رمان «الشارع الجديد» اثر عبدالحمید جودة السحار با تکیه بر نظریه‌ی «لوسین گلدمن»

اعظم شمس الدینی فرد^۱، استادیار گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه ولی عصر (عج) رفسنجان، ایران
فاطمه پورزاده کدوری، کارشناس ارشد رشته‌ی زبان و ادبیات عربی، دانشگاه ولی عصر (عج) رفسنجان، ایران
علی اکبر ملایی، دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه ولی عصر (عج) رفسنجان، ایران
محمد جعفر اصغری، استادیار گروه زبان و ادبیات عربی، دانشگاه ولی عصر (عج) رفسنجان، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۶/۲۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۵/۲۱

چکیده

ساختارگرایی تکوینی یکی از شیوه‌های نقد ادبی است که از سوی نظریه‌پرداز معروف، لوسین گلدمن، مطرح شده است. بر مبنای این نظریه، ساختارهای ادبی ریشه در شرایط تاریخی دارند. باری دنیای پژوهش مجال آن را دارد که چنین بنیادهای نظری را بر آثاری متناسب تطبیق دهد و میزان سازگاری آن‌ها را با واقعیت جوامع بسنجد. در این میدان، به نظر می‌رسد آثار داستانی نویسنده مصری، عبدالحمید جودة السحار شایسته چنین تحقیقی است؛ زیرا وی، وطن را به‌عنوان هسته‌ی اصلی و عامل پیدایش داستان‌هایش قرار داده و در آفرینه‌های داستانی خود، تصویری روشن از گروه‌های مختلف اجتماعی نشان می‌دهد و می‌کوشد تا واقعیت جوامع را بازتاب دهد. در نتیجه از خلال بررسی آثار اجتماعی وی طبق نظریه‌ی گلدمن، می‌توان به ارتباط و پیوند ادبی میان این آثار و آگاهی جمعی طبقه‌ی اجتماعی نویسنده واقف گشت. پژوهش حاضر بر آن است تا با روشی توصیفی-تحلیلی و با تکیه بر اصول نقد ساختارگرایی تکوینی لوسین گلدمن به بررسی رمان «الشارع الجديد» از همین نویسنده بپردازد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که این اثر ارتباطی عمیق با جامعه‌ی موردنظر نویسنده داشته و ره‌آورد آگاهی جمعی و جهان‌بینی گروهی است که سحار بدان تعلق دارد. اجزای این داستان دارای پیوندی نظام‌مند بوده و بیان‌کننده اوضاع جامعه طبقاتی و دیدگاه‌های مذهبی حاکم بر اوضاع مصر است؛ بنابراین ساختارهای این نظریه با ساختارهای فکری و جهان‌بینی گروه‌های مختلف جامعه منطبق است و با توجه به فراوانی شواهد مربوط به مؤلفه‌ی آگاهی جمعی، این روایت ثمره‌ی آگاهی جمعی گروهی است که نویسنده به آن تعلق دارد.

کلیدواژه‌ها: نقد جامعه‌شناختی، ساختارگرایی تکوینی، لوسین گلدمن، عبدالحمید جودة السحار، الشارع الجديد.

مقدمه

نقد در تمام علوم از جمله علم ادبیات دخیل بوده و یکی از دستاوردهای بزرگ تاریخ بشری است که قدمتی بسیار کهن دارد؛ می‌توان گفت «زادگاه اصلی نقد، یونان قدیم و قلمرو رشد و بالندگی اش، جهان بی‌انتهای دانش و هنر است» (رزمجو، ۱۳۷۰: ۵۵).

یکی از شاخه‌های نقد ادبی، نقد جامعه‌شناختی است. در این حوزه، دورویکرد جامعه‌شناسانه به ادبیات وجود دارد: رویکرد اول «جامعه‌شناسی ادبیات» است که به مقوله‌ی ادبیات به‌عنوان فرایندی عمدتاً اقتصادی می‌نگرد و از طرفداران آن می‌توان «روبرت اسکارپیت»^۱ را نام برد. رویکرد دوم «جامعه‌شناسی ادبی» است که مربوط به علم ادبیات است و آن را علم تاریخی-جامعه‌شناختی در حوزه‌ی ادبیات تعریف کرده‌اند و از نظریه‌پردازان برجسته‌ی آن می‌توان به «جورج لوکاچ»^۲ و «لوسین گلدمن»^۳ اشاره کرد (ایوتادیه، ۱۳۷۷: ۲۳۶).

گلدمن بعد از لوکاچ، گام‌های مهمی در قلمرو جامعه‌شناسی ادبیات به‌ویژه رمان برداشت. روش خاص گلدمن در نقد جامعه‌شناختی آثار ادبی، ساختارگرایی تکوینی نام دارد. او روش خود را از این جهت ساخت‌گرا نامید که به بررسی ساختارهای اثر و رابطه‌ی آن با ساخت‌های ذهنی می‌پرداخت و از این لحاظ آن را تکوینی نامید که علت به‌وجودآمدن این ساختارها را بر اساس شرایط تاریخی تشریح می‌کرد (ولی‌پور هفشجانی، ۱۳۸۷: ۲).

در میان کشورهای عربی، مصر به‌عنوان کشوری با تمدن بسیار کهن، جایگاهی درخور در عرصه ادبیات داستانی دارد. نویسندگانی بسیار در این سرزمین سر برافراشتند و واقعیت‌های زمانه که در آن گوشه از زمین جلوه می‌کرد را به جوشش ذوق و زیور خیال، ثبت کردند. عبدالحمید جوده السحار (۱۹۱۳-۱۹۷۴) یکی از نویسندگان برجسته‌ی این مرز و بوم است که در دنیای داستانی عرب امروز، چهره‌ای آشنا به‌شمار می‌رود. وی در بلندای سی‌سال کار ادبی، بیش از پنجاه اثر داستانی آفرید (شیخی، ۱۳۸۸: ۴). بیشترین هنرنمایی سحار در حیطه‌ی داستان‌نویسی، آفرینش رمان و چشم‌انداز اصلی رمان‌های وی، واقع‌گرایی اجتماعی است. مصر و احوال اجتماعی اش، همواره زمینه‌ی اصلی داستان‌های سحار بوده و رمان‌هایش اغلب نمودهایی اجتماعی است که دیدگاه نویسنده را با جامعه‌ی خود و در سطحی کلان‌تر به جوامع بشری روشن می‌کند. گرایش وی به بازنمایی سیمای راستین جامعه و ترسیم بافتی درهم‌تنیده از خوبی‌ها و زشتی‌ها، فراهم‌کننده‌ی مجاللی است برای یک داوری منصفانه.

به نظر می‌رسد که پژوهش حاضر با بررسی انتقادی رمان «الشارع الجديد» بر مبنای نظریه‌ی گلدمن، گامی مفید در راستای معرفی آگاهانه و روشمند یک اثر هنری باشد؛ از همین رو درصدد است تا به این سؤالات پاسخ دهد:

- ۱- سحر در رمان «الشارع الجديد»، چگونه با جامعه پیوند یافته و کدام طبقه یا طبقات اجتماعی را به تصویر کشیده است؟
- ۲- سحر در انتقال جهان‌بینی اجتماعی خود در این رمان چگونه عمل نموده و این عملکرد تا چه اندازه با مبانی نظریه‌ی گلدمن قابل تطبیق است؟
- ۳- میزان بسامد استفاده از عناصر نقد جامعه‌شناختی، دلالت بر چه موضوعی در جامعه‌ی مصر دارد؟

پیشینه‌ی پژوهش

با این‌که سحر در میان رمان‌پردازان و نمایشنامه‌نویسان مصری اعتباری شایسته دارد؛ اما جایگاهش در میان ایرانیان تا حدود زیادی ناشناخته مانده و پژوهش‌های اندکی در مورد او نگاشته شده است. مطابق بررسی‌های به‌عمل‌آمده، تاکنون پژوهشی مستقل در مورد نقد جامعه‌شناختی رمان «الشارع الجديد» با تکیه بر نظریه‌ی گلدمن نگاشته نشده است. در زیر به پژوهش‌هایی که در مورد سحر و نظریه‌ی گلدمن به نگارش درآمده است، اشاره می‌شود:

یوسف زید در کتاب «التیار الاسلامی فی قصص عبدالحمید جوده السحر» (۱۹۸۵) به گرایش‌های اسلامی و رمان‌های اجتماعی او پرداخته که با مطالعه آن می‌توان به درون‌مایه‌ی هرکدام از داستان‌های او پی برد.

علی صابری و مصطفی یگانی در مقاله‌ای با عنوان «شخصیت انسان متدین در رمان‌های اجتماعی عبدالحمید جوده السحر» (نقد ادب عربی، شماره‌ی ۲: ۱۳۹۳) روش پردازش شخصیت انسان متدین را در رمان‌های اجتماعی سحر از جمله «الشارع الجديد» بررسی کرده است.

گل‌بهار نادری در پایان‌نامه‌ی خود با عنوان «بررسی درون‌مایه در دو رمان «القاهرة الجديدة» نجیب محفوظ و «الشارع الجديد» عبدالحمید جوده السحر» (۱۳۹۶)، انواع درون‌مایه دینی، اجتماعی و سیاسی را در این دو رمان مورد بررسی قرار داده است.

فاطمه عابدینی در رساله‌ی خود با عنوان «نقد تکوینی اندیشه‌ی عبدالحمید جوده السحرار (مطالعه‌ی موردی سه رمان: و شبی بود، پل شیطان و باتلاق)» (۱۳۹۹)، مؤلفه‌های نقد ساختارگرایی تکوینی گلدمن را در این سه رمان تحلیل کرده است.

پژوهش‌های صورت‌گرفته هرکدام به‌نوعی و از زاویه‌ای به بررسی آثار سحرار پرداخته‌اند؛ اما تاکنون پژوهشی مستقل که به رویکرد نقد اجتماعی در رمان الشارع الجديد بپردازد، یافت نشد؛ لذا پژوهش حاضر از آن‌جهت که با محوریت نقد جامعه‌شناختی و به‌طور ویژه، ساختارگرایی در این رمان خاص است و بازتابی از اوضاع جامعه‌ی نویسنده را در رمان مذکور نشان می‌دهد، کاری جدید است.

نقد ساختارگرایی تکوینی

نقد ساختارگرایی تکوینی، یکی از انواع نقد ادبیات است و عواملی را بررسی می‌کند که در پیدایش اثر نقش دارند. در واقع «نقد تکوینی سرچشمه‌ها و فرایند زایش و تکوین یک اثر را مطالعه و بررسی می‌کند. از این‌رو مطالعه‌ی تکوینی یک اثر، مطالعه‌ی آن اثر از آغاز پیدایش و تولد است» (نامور مطلق و اسداللهی، ۱۳۸۸: ۱۸).

نقد تکوینی به‌عنوان یکی از شعبه‌های نقد ساختاری به معنای واقعی در سال ۱۹۷۰ میلادی پا به عرصه وجود گذاشت. ساخت‌گرایی تکوینی گلدمن از دو منبع ساخته شده است که اولین آن مارکسیسم جورج لوکاج و دومین آن شناخت‌شناسی ژان پیاژه، روان‌شناس سوئیسی بود (کوهن، ۱۹۹۴: ۵). ابزار اصلی نقد ساختاری، دانشی است به نام (نشانه‌شناسی) که کارش بازشناسی پیکره‌های دلالت‌گر است. بدین‌جهت، نقد ساختاری را نقد پیکره‌گرا هم می‌نامند (گلدمن، ۱۳۸۲: ۱۰).

گلدمن بر وجود ارتباط میان ساختار ادبی و ساختار اجتماعی تأکید کرده است. هدف اصلی در روش او یافتن پیوندهای متنی و جهان‌بینی بر پس‌زمینه اقتصادی-تاریخی آن‌هاست. از این‌جهت به نظر او برای یافتن پیوندها در جریان تحلیل‌های جامعه‌شناختی ادبیات می‌توان دو فرایند شناختی مکمل را تشخیص داد؛ فرایند دریافت و فرایند تشریح. ندیم خشفه از ناقدان و نویسندگان معاصر در حیطه‌ی نقد ادبی و ساختارگرایی، در زمینه‌ی رویکرد ساختاری گلدمن می‌گوید: «مرحله‌ی دریافت، وظیفه‌ی توضیح ساختار دلالت‌گر را دارد و به کشف تعدادی از ساختارهای دلالت‌گر در اثر ادبی که دلالت بر اجزای اثر ادبی داشته باشد، می‌پردازد.» (ندیم خشفه، ۱۹۹۷: ۱۰)؛ «مرحله‌ی

تشریح، مرحله‌ای است که به بررسی اندیشه‌های درونی گروه و یا فرد مربوط می‌شود و اثر ادبی و ارتباط آن با جامعه را می‌سنجد» (عصفور، ۲۰۱۴: ۴).

محقق آنگاه که به نقد جامعه‌شناسی یک اثر ادبی همچون رمان می‌پردازد، سعی دارد رابطه‌ی میان اثر ادبی نویسنده و اوضاع اجتماعی، سیاسی و فرهنگی جامعه‌ی نویسنده را در بستر زمانی مشخصی که رمان بدان تعلق دارد، مشخص نماید. در واقع نقد تکوینی و جامعه‌شناسی بر پیوندی تأکید دارد که میان جهان خیالی اثر ادبی و جامعه‌ی واقعی نویسنده وجود دارد و فرضیه‌ی اساسی آن بر این امر استوار است که یک اثر ادبی، علاوه بر نویسنده‌ی فردی که ساختار و صورت اثر را می‌آفریند، یک فاعل جمعی دارد و آن جهان‌نگری‌ها و ساختارهای ذهنی طبقات مختلف جامعه است. یا اینکه صرفاً جهان‌نگری و ایدئولوژی طبقه‌ی اجتماعی خاصی است که نویسنده بدان تعلق دارد یا به‌گونه‌ای با آنان در ارتباط است.

آنچه گلدمن را به این تفکر رهنمون کرد، آن است که هر اثر ادبی دارای ساختارهای معناداری است که با ساختارهای ایدئولوژیک طبقات اجتماعی جامعه سازگاری دارد. از سوی دیگر آثار ادبی برجسته را افرادی به رشته تحریر درآورده‌اند که درک بالایی از جامعه و طبقات مختلف آن دارند؛ بنابراین آنچه که در آثار خود انعکاس می‌دهند، یک جهان سازگار با جهان واقعی نویسنده است. ازاین‌رو گلدمن در توضیحات خود درباره مقوله‌ی آگاهی ممکن، به فرد نابغه (نویسنده اثر) و حداکثر آگاهی ممکن اشاره نموده است و بیان داشته که نویسنده به‌عنوان فرد نابغه به کمک حداکثر آگاهی خود از جامعه‌ی پیرامون خویش، به خلق یک اثر ماندگار می‌پردازد که با اوضاع جامعه هم‌ارزی دارد.

خلاصه‌ی داستان الشارح الجدید

نویسنده در این داستان، زندگی خانواده‌ی یونس را به نمایش می‌گذارد. یونس و فاطمه همسرش دارای دو پسر و شش دختر هستند. پسران وی حسان، علی و همسرش صفیه از شخصیت‌های محوری داستان و مظهر دین‌داری و ارزش‌های اخلاقی به شمار می‌روند. یونس در خیابانی جدید خانه‌ای سه‌طبقه می‌خرد تا با فرزندانش آنجا زندگی کند. او در نحوه‌ی تربیت فرزندانش بسیار حساس است. پسران او به دنبال برپا نمودن عدالت و خواهان اخراج نیروهای نظامی انگلیسی از مصر هستند و به تلاش‌هایشان علیه ستم انگلیس ادامه می‌دهند که گاه این اقدامات به برخورد

فیزیکی نیز می‌انجامد. بعد از فوت پدر، حسان در جنگ علیه انگلیس شرکت می‌کند. حسان و علی هیچ‌گاه از جنگیدن دست برنمی‌دارند و تا آخرین لحظه برای دورکردن دست ظالم از ملتشان مبارزه می‌کنند. نویسنده در لابه‌لای داستان، فقر موجود در جامعه و واکنش شخصیت‌های داستان با این چالش را به تصویر می‌کشد.

بررسی رمان الشارع الجديد بر اساس نظریه‌ی ساختارگرایی تکوینی لوسین گلدمن، مرحله‌ی دریافت

قبل از جستجوی ارتباط اثر ادبی و طبقات اجتماعی دوران نگارش آن، باید خود اثر را دریافت و درباره‌ی آن در مقام جهانی مشخص از افراد و اشیای آفریده‌ی نویسنده، به ارزیابی زیبایی-شناختی پرداخت (گلدمن، ۱۳۷۶: ۲۵۳). این مرحله شامل مؤلفه‌هایی است که در ذیل به آنها پرداخته می‌شود:

ساختار معنادار

از جمله اصطلاحاتی که گلدمن بارها در روش نقد اجتماعی خود از آن یاد کرده، اصطلاح «ساختار معنادار» است و به این مسأله می‌پردازد که جهان‌بینی و تفکر یک طبقه‌ی اجتماعی چگونه در ساختار و عناصر داستان پدیدار شده است (زیمبا، ۱۳۷۶: ۵۹). گلدمن کلیت یک اثر ادبی را ساختار معناداری می‌داند که هرکدام نمایی از پدیده‌های اجتماعی را عرضه می‌کنند. تشریح و دریافت یک متن ادبی بر این فرض مبتنی است که «ساختارها خصلتی بامعنا و کارکردی دارند و نشان‌دهنده‌ی واکنش انسان‌ها در مواجهه با مسائل مختلف هستند» (ولی‌پور هفشجانی، ۱۳۸۷: ۱۳۵)؛ بنابراین هرکدام از ساختارهایی که نویسنده در اثر ادبی خود به کار می‌بندد، دارای معنایی است که بیانگر واکنش و بازتاب نویسنده از جهان پیرامونش است.

گلدمن بر این باور است که «آثار باید با ساختارهای بنیادین واقعیت تاریخی و اجتماعی مرتبط شوند» (پاسکادی، ۱۳۸۱: ۶۱). سحار به‌عنوان یک رمان‌نویس متعهد، در رمان‌های اجتماعی‌اش بیشتر به جنبه‌های فرهنگی، عادات اجتماعی، هنجارها و هنجارگریزی‌ها و تأثیر و تأثرات موجود میان فرد و اجتماع پرداخته است. در رمان الشارع الجديد، نویسنده سعی دارد که گاه از زبان راوی و گاه از خلال شخصیت‌های مختلف، کژی‌ها و ناراستی‌های موجود در اعمال و افکار طبقات جامعه را به نمایش بگذارد. در عبارات زیر، چهره‌ای از یک پدیده ناخوشایند ترسیم شده:

«كَانَ يُفَكِّرُ فِي تِلْكَ الشَّرْكَةِ الْإِنْجِلِيزِيَّةِ الَّتِي تَسْتَعْلُ تَحَكُّمَ الْإِنْجِلِيزِ فِي مِصْرَ، إِنَّهَا تُرْغِمُهُ عَلَى أَنْ يَأْخُذَ مَعَ الْمَلِخِ صَابُونًا وَإِنْ كَانَ عَنْ غِنَى الصَّابُونِ... جَارَ التُّجَّارُ بِالشُّكُورَى مِنْ ذَلِكَ الْجَبْرُوتِ، وَلَكِنَّ الشَّرْكَةَ صَمَّتْ أُذُنَيْهَا عَنْ أَنْ تَسْتَمَعَ إِلَى مَنْطِقِ الْعَدْلِ، مَا دَامَتْ قُوَّةُ الْإِحْتِلَالِ تُظَاهِرُهَا. لَمْ يَحْتَمِلْ ذَلِكَ الْهَوَانَ، فَكَتَبَ إِلَى الشَّرْكَةِ يُرْشِدُهَا إِلَى مَحَبَّةِ الصَّوَابِ وَلَكِنْ ذَهَبَتْ كِتَابَاتُهُ أُدْرَاجَ الرِّيَاحِ» (جودة السحار، لاتا: ۱۹).

تصویر یادشده، نمایی است از تلفیق میان استعمار کهنه و نو. نیروهای اشغالگر که جنبه‌ی سخت‌افزاری استعمارند، حامی شرکتی هستند که در فضایی انحصاری کالاهایش را به مشتری تحمیل می‌کند. نویسنده در این داستان خوب می‌داند که انگیزه‌ی اصلی اشغالگران، غارت زيردستان و کسب منافع مادی می‌باشد. این مطلوب استعماری، در برابر تمام ارزش‌های اخلاقی و انسانی، مقاومت می‌کند؛ بنابراین تلاش‌های علی در برابر قانون‌شکنی‌های شرکت به جایی نمی‌رسد. تلاش علی در راستای اعتراض و نامه‌نگاری، در مرحله اول با شیوه‌ی مسالمت‌آمیز و با نامه‌نگاری صورت می‌گیرد؛ اما طبقه‌ی متوسط اجتماعی شاهد دوران دردناکی بود که طبقه‌ی برتر آن یعنی بورژواهای کلان در کنار استعمار انگلیس قرار گرفته و با آن به سازش رسیدند که در نتیجه‌ی آن آتش انقلاب ۱۹۱۹ به خاموشی گرایید و قرارداد ۱۹۳۶ که به‌واسطه‌ی آن وجود استعمار انگلیس در مصر قانونی شد، به امضا رسید (عطیه، ۱۹۷۷: ۴۱). این شرایط را می‌توان به‌عنوان نقاط عطفی دانست که اذهان ملی از اندیشه‌ی اصلاح به مرحله عصیان و انقلاب منتقل می‌گردند و از متن نامه‌نگاری و بیان شفاهی به مرز شعار و شورش می‌رسند. نمونه‌ی آن، انقلاب سال ۱۹۵۲ در مصر است که کودتای نظامی گروهی از افسران ارتش مصر بود و توسط حرکت افسران آزاد به رهبری محمد نجیب و جمال عبدالناصر انجام شد. به‌واقع، سحار در این رمان روایتگر داستان زندگی یک خانواده‌ی مصری در نیمه‌ی اول قرن بیستم است و به‌وسیله‌ی الگوهای رفتاری واقعی، بسیار صادقانه و موضوعی این دوره تاریخی را به تصویر کشیده است (یوسف زید، ۱۹۸۵: ۷۶). تعبیر گلدمن نیز ناظر بر اصالت روایت حاضر است. از دید وی، میان کلیت اثر ادبی و واقعیت اجتماعی دوره‌ای که اثر در آن خلق شده، مطابقت وجود دارد و وظیفه‌ی منتقد ساختارگرا کشف این مطابقت و تحلیل آن است (گلدمن، ۱۳۸۲: ۱۲-۱۰). در تصویر زیر گویی تمام عناصر جهان باحال و هوای حاکم بر داستان به وحدت رسیده‌اند:

«وَعَشَّشَ اللَّيْلُ، فَدَبَّتْ فِي الْخُرْبَةِ حَيَاةٌ مَوْصُومَةٌ، لِاتِحْيَىٰ إِلَّا فِي الْخَفَاءِ، حَفْنَةٌ مِنَ الرِّجَالِ إِفْتَرَشُوا الْأَرْضَ وَتَحَلَّقُوا حَوْلَ شَمْعَةٍ خَافِتَةٍ لَا يَكَادُ ضَوْؤُهَا يَزْحِزِحُ أَشْبَارًا مِنْ أَمْوَاجِ الظَّلَامِ وَقَدْ

صُوِّبَتْ عِيُونُهُمْ إِلَى الْأَرْضِ وَرَفْرَفَ فَوْقَ رءُوسِهِمْ صَمْتٌ، وَإِنْ أَرْهَفْتَ مِنْهُمْ الْحَوَاسَّ، كَانُوا يَلْعَبُونَ الْقَمَارَ» (جوده السحار، لاتا: ۲۵).

نویسنده با به‌تصویرکشیدن چنین صحنه‌ای یک ساختار معنادار تشکیل داده است. زمین، آشیانه‌ی شب است و زندگی چون کرم در خاک خرابه‌ای متروک خزیدن آغازیده. سخن از خیمه‌ی سیاه و سنگین شب و حلقه‌ی مردانی است که اسیر سرشت قمارگون زندگی و چرخه بی‌اراده‌ی امورند و در گوشه‌ای تاریک از جهان شوم خویش سر در لاک بطالت فروبرده‌اند. بر بساطی سرد و سیاه و سترون که با سوسوی شمعی نیم‌مرده، نقشی از زنده بودن کراهِت بار را به نمایش گذاشته‌اند، سکوتی مرگبار خیمه انداخته است؛ نه بارقه‌ی امیدی است و نه گرمای روح‌بخش آرمان و ارادت. وانگهی در آن وانفسای بی‌چشم و چراغی، تمام حواس گروه قمارباز، وقف بازی در تاریکی است. در بازی قمار، بخت و اقبال، کنشگر است نه همت، هنر و اراده. تمرکز مردان بر سودای شانس و افیون قمار، نمادی از جامعه‌ای مسخ شده است که در پيله بی‌عاری و ذلت خویش، خزیده و در جدال زندگی، عزت و اعتبارش را باخته است. قید «حفنة» به معنی یک مشت، برای سنجش دانه‌ها و حبوبات به کار می‌رود و بلاغت کاربردش در اینجا، اشاره به شیء‌وارگی انسان‌های بی‌کرامت است که مطابق با دیدگاه گلدمن می‌باشد. تحقیقات گلدمن درباره رابطه بین آفرینش فرهنگی و زندگی اجتماعی است. هدف نهائی گلدمن، یافتن پیوندی است که میان ساختار محیط اجتماعی و ساختار فرم ادبی وجود دارد (عسگری حسنگلو، ۱۳۹۴: ۹۹). باری تناسب بین روحیات افراد و گروه‌های اجتماعی مصر با تصاویر ادبی و ساختارهای ادبی رمان، منطبق با دیدگاه گلدمن است.

فاعل فرافردی

در نظر گلدمن، کلیت مقوله‌ای کاملاً دیالکتیکی است. «روش گلدمن پیداکردن جهان‌بینی پنهان اثر و ربط آن به یک گروه اجتماعی خاص است» (شمیسا، ۱۳۸۳: ۲۵۶). در ساختارگرایی تکوینی، فردیت نویسنده از بین می‌رود؛ با این وجود، نمی‌توان نقش فرد نویسنده را به‌طور کامل نادیده گرفت؛ زیرا این فرد «شاید منشأ معنی نباشد؛ اما معنی از طریق او انتقال می‌یابد» (کالر، ۱۳۸۸: ۵۳).

«فرضیه‌ی بنیادین ساختارگرایی تکوینی گلدمن این است که خصلت جمعی آفرینش ادبی، حاصل آن است که ساختارهای جهان آثار ادبی با ساختارهای ذهنی برخی از گروه‌های اجتماعی، هم‌خوان هستند یا با آن‌ها رابطه‌ای درک‌پذیر دارند» (اسکاریت، ۱۳۹۲: ۱۹)؛ بنابراین

می‌توان گفت اثر ادبی تنها ثمره‌ی ساختارهای فکری نویسنده نیست، بلکه ساختارهای ذهنی گروه‌های موجود در جامعه را نیز به نمایش می‌گذارد؛ از این رو در روش نقدی گلدمن بر وجود فاعل فرا فردی برای آثار ادبی تأکید دارند. فاعل‌های فرا فردی که در جامعه زندگی می‌کنند خانواده، صنف‌های شغلی، انجمن‌ها و گروه‌های دوستانه هستند که این گروه‌ها خالق اصلی آثار ادبی به شمار می‌روند (فراروتی، ۱۳۷۷: ۲۲۴). این فاعل‌ها در اجتماع به وجود می‌آیند و جدای از جامعه و روابط اجتماعی بین فردی قابل درک و تشریح نیستند.

یکی از نمونه‌های بارز فاعل فرافردی که سحر در رمان خود بدان پرداخته، مرتبط با موضوع بیداری و ظلم‌ستیزی است. او با نمایش چهره‌ی استعمار، در واقع به عقاید یک جمع پرداخته است. نویسنده با خلق این اثر ادبی به دنبال بیداری افراد جامعه در برابر استعمار است. بیانیه‌ی وطن‌پرستانه‌ی نویسنده را می‌توان در لحن آتشین و انقلابی جلال و خالد دریافت:

«لیس لنا أن نسكت علی هولاء الأوغاد. سلبونا حریتنا وکمموا أفواهنا وسرقوا أقاتنا، فلماذا نستکین لهم؟ یجب أن نثور فی وجوههم، أن نشن علیهم حرباً لا هوادة فیها ولا رحمة، فلن یجلبوا عنا إلا إذا روينا الارض بدمائهم النجسة.» (جودة السحار، لاتا: ۵۶).

عبارات بالا از زبان یک فرد شنیده می‌شود، ولی سرشتی جمعی دارد. انقلاب ابتدا در ذهن افراد جامعه اتفاق می‌افتد، سپس بر زبان‌ها جاری می‌گردد و سرانجام در کوچه و خیابان، عملی می‌گردد. ضمیرهای متکلم مع‌الغیر در عبارات بالا نشان از حضور فاعل فرا فردی دارد و به بیانیه‌های حزبی شبیه است. باری در جوامع استعماری چنین گزاره‌هایی در اثر شیوع و مقبولیت جمعی به گفتمان تبدیل می‌شوند. از فاعل‌های فرا فردی که نویسنده در داستان *الشارع الجدید* به کار برده است، زنان و مادرانی زحمتکش و درعین حال نگران فرزند هستند که هرکدام در داستان سحر بیانگر یک گروه خاص از مادران و زنان در جهان واقعی هستند. این گروه‌ها خالق اصلی اثر ادبی هستند:

«وراح یقُصُّ علیها القصةَ وهي واجمةٌ، تحس ناراً تتأججُ بین ضلوعِها وجمدت عیناها وزادت نازُ جوفها اضطراماً وشعرت بإحساساتِ الأسی تمور فی صدرها، حتی کادت تکتم أنفاسها وأخيراً جادت مقلتها بالدموع، فانهمرت تطفیء اللهب المندلع فی أحشائها، وراحت تولول، لتنفس عن کربها: - إبنی.. إبنی.. إبنی حسان.» (همان: ۵۹).

در این مثال، نویسنده داستان مادرانی را به تصویر می‌کشد که دلی بسیار قوی و درعین حال مملو از بی‌تابی برای پسرانشان دارند که برای دفاع از وطن و ملتشان به جنگ رفته‌اند. مصداق این زنان در کشور نویسنده بسیار است و او نمونه‌ای از آن را در داستان خویش آورده است. شخصیت

فاطمه در داستان یک زن قوی را به تصویر می‌کشد که حتی مرگ همسرش را نیز تحمل می‌کند و از فرزندانش محافظت می‌نماید. نویسنده برای القای اندیشه‌ی خود به مخاطب و بازتاب واقعیت‌های جامعه، گروه‌های متنوعی را به ایفای نقش می‌طلبد، چنانچه در این عبارت به توصیف یک مادر به نیابت از تمام مادران می‌پردازد تا مخاطب مقصود نویسنده را کاملاً دریافت نماید.

جهان‌بینی

یکی از مفاهیم گلدمن در جهت تبیین اندیشه‌های خود، مفهوم جهان‌بینی است. از نگاه وی نظام منسجمی که از رهگذر ساختار معنادار اثر پدید می‌آید، جهان‌نگری حاکم بر اثر را تبیین می‌کند (نصر اصفهانی و کیانی، ۱۴۰۱: ۸۳). مفهوم جهان‌بینی در نگاه گلدمن با روش سنتی آن متفاوت است و نظامی از اندیشه است که مسیر تحقق اثر را هدایت می‌کند (پاسکادی، ۱۳۸۱: ۶۱). جهان‌بینی‌ها و ایدئولوژی‌های یک طبقه‌ی اجتماعی «یک ساختار ایجادشده از ایده‌ها، آرزوها و احساسات است که می‌تواند یک گروه اجتماعی را در مقابل یک گروه اجتماعی دیگر قرار دهد» (عمرانی و همکاران، ۱۳۹۲: ۹۳۴). گلدمن با طرح این موضوع در پی این است که «جهان‌نگری فلان طبقه یا گروه اجتماعی چگونه در اثر ادبی به عنصر سازنده جهان تخیلی متن تبدیل شده است» (سلدن و ویدوسون، ۱۳۷۷: ۹۷). تأثیرگذارترین عنصر در پیدایش رمان، جهان‌نگری نویسنده است. یکپارچگی هر اثر ادبی بسیار به این جهان‌بینی بستگی دارد. نویسنده‌ی برجسته با اطلاع از اندیشه‌های گروهی که در آن زندگی می‌کند، با بیشترین آگاهی ممکن، خود به جهان‌بینی موجود وحدت می‌بخشد.

«الشارع الجديد» همچون سایر داستان‌های سحّار بر مبنای مجموعه‌ای از اندیشه‌ها نگاشته شده است. نویسنده، ایدئولوژی خود را بر متنی که تولید کرده، حاکم ساخته است و با به یاری طلبیدن گروه‌های مختلف در جهان داستان، نگرش خود را به مخاطب انتقال می‌دهد. اصول و جهان‌بینی اسلامی، از جمله اصولی است که این رمان دنبال می‌کند. او در حوزه‌ی جهان‌بینی دینی، اعتقادات، احکام و اخلاق را مدنظر قرار می‌دهد. بر مبنای همین جهان‌بینی است که رمان دارای انسجام گفتمانی است و اجزای گفتمانی حضوری هماهنگ یافته‌اند. در تصویری که عبارات زیر نمایش می‌دهند، ترس زن از خدا به خاطر سقط فرزند، ترس دینی است که در نظام باورهای اسلامی با عنوان توحید، مطرح می‌شود. در منظومه‌ی بینش اسلامی، خدا مظهر رأفت و رحمت و نیز خشم و انتقام است و همزمان صفات ثبوتیه و سلبيه را داراست. پشیمانی در فرهنگ اسلامی با نام توبه مطرح شده و امری پسندیده است. این روحيات از عبارات زیر مستفاد می‌گردد:

«لم تكن حوادثُ المستقبلِ تكتملُ، لو أن ذلكَ الجنينَ أجهض... إنجابت موجةُ اليأسِ التي غمّرتها، ففكّرت فيما أقدمت عليه فانداحت في جوفها رهبةٌ، أقدمت على عملٍ يغضبُ اللهَ وهي التي تخشى غضبه... واستولي الندمُ على مشاعرها...» (جودة السحار، لاتا: ۷۲-۷۱).

در همین فقره، مسأله‌ی اعتقادی دیگری مندرج است، یعنی موضوع قضا و قدر. به گواهی این عبارات، زن، سقط‌نشدن جنین را سرنوشتی مکتوب قلمداد می‌کند که برای تکمیل حوادث آینده ضروری است و دست غیب را نگهبان او برمی‌شمارد به این اعتبار که وظیفه‌ای که در این دنیا برایش تعیین شده را به اتمام برساند.

در جایی از رمان، علی ورشکسته و محتاج است، ولی پیشنهاد ربا را از جانب استاورو یهودی نمی‌پذیرد و می‌گوید که من هیچ‌گاه کاری که خدا را خشمگین کند، انجام نمی‌دهم:

«ليس لي في هذه الدنيا إلا أولادي يا استاورو ولا أحب أن أربيهم بالرِّبا، إنني لم أفعل ما يغضبُ اللهَ في حياتي» (همان: ۱۷۹).

چنان‌که گفته شد، سحار ادیبی است متعهد به تعالیم اسلامی و جهان‌بینی او نیز برگرفته از دین و قرآن است، همان‌طور که در شاهد مثال فوق مشاهده می‌شود، این شاهد مثال به مسأله‌ی ربا اشاره دارد؛ ربا در قرآن کریم مورد مذمت واقع شده و گناهی است که برابر با «جنگ باخدا» شمرده شده است. سحار نیز در شاهد فوق از زبان یکی از شخصیت‌های مثبت داستان، این گناه کبیره را مورد انتقاد قرار می‌دهد و پرورش فرزندان توسط ربا را امری ناپسند می‌شمارد.

آگاهی ممکن

هر گروه اجتماعی، آگاهی و ساختارهای ذهنی خود را در پیوند نزدیک با عمل اقتصادی، اجتماعی و سیاسی خویش در درون مجموعه می‌پرورد؛ اما آگاهی جمعی، بی‌تردید بیرون از آگاهی‌های فردی وجود ندارد (گلدمن، ۱۳۷۷، ۶۹).

مقوله‌ی آگاهی ممکن باعث شناخت دقیق‌تر ساختار درونی نظام‌های فکری می‌شود که توجه به آن نه فقط برای اندیشه‌ی جامعه‌شناختی که برای عمل سیاسی نیز ضروری است. با کنار هم قرارگرفتن آگاهی ممکن در هرکدام از طبقات اجتماعی، ایدئولوژی‌ها شکل می‌گیرد؛ بنابراین می‌توان گفت که طبقات اجتماعی و آگاهی آنان اساس جهان‌بینی‌ها را تشکیل می‌دهند (گلدمن، ۱۳۸۲: ۳۸ و ۳۹). یکی از مصادیق آگاهی ممکن که در ضمن این داستان، قابل بررسی است، از بین بردن شکاف طبقاتی موجود در جامعه است. در داستان، مشکلات طبقه‌ی محروم جامعه و تصویر طبقه‌ی متوسط به‌خوبی قابل مشاهده است. نویسنده می‌کوشد تا درد تبعیض را هنرمندانه و مؤثر به

رخ بکشد، شاید از این طریق احساسی برانگیخته یا علاجی اندیشیده شود. چند سطر زیر نمایی اثرگذار از رنج بینوایی را باز می‌تابد:

«یتضاءل فی ضوءاء الصبیه الذین حسروا جلابیبهم عن سوقهم وجعلوا یخوضون الوحل والماء وضحکاتهم تجلجل طلیقة تنم عن قلوب فارغة راضیه، وإن كانت ثیابم نفسی سر فقرهم وعند مُنحني الحارة وقف رجل یشوی الذرة وقد التف حول عربته بعضُ الغلمان ینظرون ولا یشترون، فما كان معهم ما ینفقون، بل اکتفوا بالدفع اللذیز الذی تشعه جمرات الفحم الحامیه... سار یونس علی حذر، یتحاشی الماء ویلم أطراف ثیابه خشیه أن تتلوث» (جوده السحار، لاتا: ۳).

حضور کودکان فقیر در کنار یونس که فردی نسبتاً ثروتمند است، ناظر بر گسل موجود در طبقات اقتصادی است و فراخوانی است هنری و هدفمند جهت تحریک احساس و تمهید عصیان علیه تبعیض. آگاهی ممکن، مربوط به یک طبقه‌ی اجتماعی است و افق میدان آن گروه را در جامعه نشان می‌دهد. سحار طبقات نامتجانس اجتماعی را می‌بیند و افق دید و آستانه آرمان‌خواهی ایشان را بازمی‌شناساند، تفاوت‌ها را در قالب قیاس نشان می‌دهد و قضاوت‌ها را برمی‌انگیزد. سودای او دست‌یافتن به آزادی برای زیستن در جامعه‌ای بی‌طبقه است.

مورد دیگر از مصادیق آگاهی ممکن در این داستان، مقاومت در برابر فساد و انحراف است. سحار این جهان‌بینی را به مخاطبان القا می‌کند که مراقب افراد منحرف و فاسد باشند و اجازه ندهند به اهداف شوم خود برسند و عقاید باارزش اسلامی را با عقاید بد خود کمرنگ کنند؛ زیرا اینها پیامدهای جبران‌ناپذیری را به دین و جامعه وارد می‌کنند. یکی از انحرافات که در رمان بدان اشاره شده است، وجود کازینو و قمارخانه و به دنبال آن انتشار بی‌بندوباری‌های اخلاقی است:

«فقال لهم تُؤکدُ حدیثها:

الكازینو یُرْحَبُ بكم فی اللیل وفي النهار، یسُرُنِی أن أراکم دائماً.

وغادروا الغرفة وقلوبهم ترقص طوباً، نالوا بُغیةَهم، فتح الملهی لهم أبوابه، بعد أن خدعوا الغانیة وعبثوا بعواطفها، تلك التي لا تعرف فی الحیاة إلا خدع الناس، والعبث بعواطفهم واللعب بقلوبهم» (همان: ۲۴۸).

زن بدکاره‌ای که در کازینو کار می‌کرد، در پی فریب کودکان و فراری‌دادن آن‌ها از مدرسه بود. از طرفی کودکان از جمله پسران صغیه نیز در پی ضربه‌زدن به آن رقاصه بودند. حضور کودکان معصوم در مقابل یک فاحشه، تصویرگر تقابل نمادین عصمت و وقاحت است. حضور حلقه‌های انحراف و گروه‌های اهریمنی در جامعه می‌تواند فرایند پرورش را متوقف و منحرف سازد؛ بنابراین

باتوجه به تفاسیر فوق می‌توان بیان داشت که اجزای روایت دارای پیوندی نظام‌مند با یکدیگرند به نحوی که نویسنده در خلق آن از آگاهی جمعی طبقه‌ی اجتماعی خود تأثیر پذیرفته است.

قهرمان پروبلماتیک

از نظر گلدمن، رمان ماهیتی دیالکتیکی دارد. این مفهوم بدین معناست که رمان «از یک سو اتحاد بنیادین قهرمان و جهان را که لازمه‌ی تمام‌صورت‌های حماسی است و از سوی دیگر گسست رفع‌نشده‌ی آنها را در بردارد» (گلدمن، ۱۳۷۱: ۲۱). به عقیده‌ی او قهرمان داستان شخصیتی پروبلماتیک است. گلدمن این اصطلاح را نه برای فرد مسئله‌ساز بلکه به معنای شخصیتی به کار می‌برد که ارزش‌هایش او را در برابر مسائلی‌نشده‌ی قرار می‌دهد (همان: ۲۶۰). در جامعه‌ی مدرن پدیده‌ی شیء‌وارگی بر همه‌ی ارکان و افراد جامعه مسلط است. تقسیم کار و عقلانی‌شدن آن، بوروکراسی وسیع و اهمیت روزافزون کالا و پول، منجر به تبدیل انسان‌ها به موجوداتی از خودبیگانه شده‌است. این وضعیت، موجب پدیدآمدن انسان‌هایی مسئله‌دار می‌شود که با هر نهاد اجتماعی و تشکیلات جمعی مخالفت می‌ورزند (لایبکا، ۱۳۷۷: ۲۹).

از دیدگاه گلدمن، فرد پروبلماتیک یا انسان مسأله‌دار باید این ویژگی‌ها را داشته باشد:

- ۱- زندگی و ارزش‌هایش او را در برابر مسائل حل‌نشده‌ی قرار می‌دهند ۲- در حاشیه‌ی جامعه قرار می‌گیرد ۳- در رمان برخلاف حماسه یا افسانه نمی‌تواند هیچ پیوندی میان خود و جهان به وجود آورد ۴- بی‌آنکه بتواند اندیشه و رفتار خود را از میانجی تباه‌گری که بر مجموعه‌ی ساختار اجتماعی تأثیر عام دارد به تمامی در امان بدارد، تابع ارزش‌های کیفی است ۵- منتقد و مخالف جامعه است (گلدمن، ۱۳۷۶: ۳۳۳).

سّحار نویسنده‌ای واقع‌گرا است و موضوعات اجتماعی و سیاسی، مضمون اصلی آثار او را تشکیل می‌دهند. با توجه به مشخصه‌هایی که گلدمن از قهرمان پروبلماتیک ارائه داده است، قهرمان داستان‌های سحار را نیز می‌توان از جمله افراد مسأله‌داری دانست که ارزش‌هایشان در مقابل مسائل حل‌نشده‌ی قرار گرفته و در میان تباه‌گرانی قرار گرفته‌اند که مانع رسیدن آن‌ها به اهدافشان شده و به حاشیه رانده شده‌اند. یکی از این قهرمان‌ها، علی است که شاخصه‌های پروبلماتیک بودن را داراست. از میان قشر متوسط جامعه برخاسته و نمی‌تواند در برابر چپاول استعمارگران انگلیس خاموش بنشیند. او با نوشتن نامه‌ای به فرمانده انگلیس سعی در هدایت او دارد و تلاش می‌کند در مقابل ستمی که به مردم روا می‌دارند، ایستادگی کند. او برای تحقق هدفش به یکی از کارمندان

می‌گوید نامه انتقادی‌اش را به انگلیسی ترجمه کند تا وزیر امور خارجه بتواند منظور او را بفهمد؛ اما آن کارمند، تقاضای علی را هراسان رد می‌کند:

«- أريد منك أن تُترجمَها إلى الإنجليزية ترجمةً أمينّةً، حتى يحسَّ وزيرُالخارجية كلَّ حرفٍ فيها، فقال الرَّجُلُ في فزعٍ:
- أنا؟ محال.

لماذا هذا الفزعُ، ولم أطلب منك أن تُوقَّعها باسمِك؟

- أتريد أن تخرب بيتي، لو عرفوا خطي لاضطهدتُ و شردتُ...» (جوده السحار، لاتا: ۲۹).

قهرمان در این صحنه به مردم پناه آورده است، مردمی که خود شاهد ظلم و فساد هیأت حاکمه هستند؛ اما از ترس جان خود دم نمی‌زنند. آنان عافیت استعاری خویش را در قفس سکوتی ننگین و نفرت‌بار صیانت می‌کنند و حاضر به همراهی با قهرمان آزاداندیش خویش نمی‌شوند؛ در نتیجه، آرمان‌های قهرمان در خفقان مسائل حل‌نشده میانجی‌های داستان رنگ می‌بازد. شخصیت پروبلماتیک دیگر داستان حسان، برادر علی است که در مبارزه با مواد مخدر هم‌دوش قهرمان داستان، به جنگ با انگلیسی‌ها برمی‌خیزد. در گفتگوی زیر، اسماعیل خبر شورش حسان علیه انگلیس را به همسرش می‌دهد:

«تَمَلَّمْ اسماعيلُ في جلسته ... وما إن وقعت عيناه على زوجته حتى قال:

- عزيزة، ذَهَبَ حسانُ لقتالِ الإنجليز، رَكَبَ المركبَ ولم يَلْتَفِتْ إلى تَوَسُّلاتي ذَهَبَ...» (همان: ۵۸).

این شخصیت را از آن جهت که اهداف و آرمان‌هایش هم‌سو با قهرمان داستان است، می‌توان قهرمان دوم داستان نامید. او نیز همچون علی، معترض و منتقد شرایط نابسامان اعتیاد حاکم بر مردم جامعه بوده و افکار و اندیشه‌هایش از سویی در تعارض با اندیشه‌های تجاوزگرانی است که مصر را تحت سیطره خود قرار داده بودند. او با میانجی‌گرانی هم که از ترس جان، سکوت پیش گرفته‌اند، سازگاری ندارد.

تشریح

در این مرحله «اثر در ساختار اجتماعی، تاریخی و اقتصادی آن جامعه توضیح داده می‌شود» (کلدمن، ۱۳۷۱: ۹۱). سحار رمان «الشارع الجديد» را در سال ۱۹۵۲ در قاهره به چاپ رساند. این رمان، ماجراهای خانواده‌ای مصری را در بازه‌ی زمانی جنگ جهانی اول تا جنبش افسران آزاد در سال ۱۹۵۲ حکایت می‌کند. نویسنده در این داستان، به رویدادهایی که در این دوره‌ی تاریخی در

مصر اتفاق افتاده، پرداخته‌است. با این وصف، این رمان نموداری روشن‌کننده از اوضاع جامعه‌ی مصر در تمام ابعاد اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی است. نوع شخصیت‌ها در رمان سحرار به‌گونه‌ای است که هرکدام نماینده‌ی گروه‌های مختلف جامعه است. ترکیب اجتماعی مصر در این بازه‌ی زمانی آمیخته‌ای از نظام سرمایه‌داری و بقایای نظام فئودالی بود و طبقات اجتماعی آن شامل طبقه‌ی برتر و اشراف، طبقه‌ی متوسط و طبقه‌ی فقیر بود که کارگران و کشاورزان را شامل می‌شد (عطیة، ۱۹۷۷: ۵۵). شخصیت‌های اصلی این رمان از طبقه‌ی متوسط به‌شمار می‌روند. فقر و پیامدهای ویرانگرش بر خانواده و افراد جامعه، فساد اخلاقی و اقتصادی در میان طبقات مختلف اجتماعی به‌ویژه طبقات ثروتمند و وابسته به دربارهای سیاسی، مسائل مرتبط به زنان و مسأله‌ی دین، از جمله موضوعاتی است که سحرار آن‌ها را با مهارت به‌تصویر کشیده است. بستر اجتماعی که سحرار در رمان خود بدان پرداخته، بستری سنتی است که در آن شخصیت‌های رمان گرچه شاهد استعمار انگلیس در مصر هستند، اما ارزش‌های دینی همچنان بر جامعه حاکم است و به‌جهت پایبندی به سنت‌ها، از سازش‌کاری با استعمار پرهیز نموده و به عواقب آن آگاهند. این ویژگی در رمان با واقعیت زندگی سحرار کاملاً مطابقت دارد؛ زیرا پدر سحرار مردی مهربان و بهترین اسوه برای فرزندانش و مادرش نیز زنی پاکدامن بود. او در چنین خانواده‌ای بزرگ شد و از همین‌رو تصویری از این تربیت در آثارش نمودار است (جودة السحرار، لاتا: ۲۱۷).

سحرار به‌خوبی توانسته میان جهان تاریخی، اجتماعی و سیاسی رمان با طبقات اجتماعی موجود در جامعه‌ی مصر ارتباطی عمیق ایجاد کند و خواننده با مطالعه‌ی این اثر احساس می‌کند در مقابل تصویرگر ماهری قرار دارد که با واقع‌گرایی‌اش، صحنه‌ها را آن‌چنان ترسیم می‌کند که گویی خودش همراه با قهرمانان داستان زندگی کرده است (یوسف زید، ۱۹۸۵: ۴۸). شاهد این مدعا گفته‌های سحرار در کتابش (القصة من خلال تجربتي الذاتية) است. وی در این کتاب بیان می‌کند که حوادث داستان «الشارع الجديد» را از خانواده‌ای الهام گرفته که آن‌را می‌شناخته است. مادر این خانواده پیش از آنکه ثمره‌ی مبارزاتش برای ساختن آینده‌ای بهتر برای فرزندانش را ببیند، از دنیا می‌رود. در این داستان نیز با تأثیرپذیری از واقعیت، شخصیت مادر زود از دنیا می‌رود (جودة السحرار، ۱۹۹۰: ۵۴).

یکی از شخصیت‌های رمان که از دنیای واقعی نویسنده اقتباس شده و سحرار به‌عنوان واسطه آن‌را در رمان خود گنجانده، شخصیت صفیه است که همسری دلسوز و مادری فداکار است. با توجه به توصیفاتی که سحرار در کتاب (هذه حياتي) درباره‌ی مادرش نوشته، می‌توان دریافت که وی این شخصیت سازنده و مثبت را از مادر خود الهام گرفته است؛ زیرا تمام توصیفات، اعمال،

فداکاری‌ها، شخصیت قاطعانه و توجهش نسبت به فرزندان برگرفته از مادرش است که در زندگی‌نامه‌ی خود بدان اشاره نموده است (نادری، ۱۳۹۶: ۹۹). سحار در مورد توصیف محله‌ی رمان مورد نظر اذعان می‌دارد که تصویرپردازی این محله برگرفته از ویژگی‌های بارز محلاتی است که دیده و نکته‌ی عجیب آن این است که این محله تا زمان نگارش رمان، در حافظه‌اش، همچنان زنده و از هر محله‌ای در خیالش واضح‌تر بوده است (جوده السحار، ۱۹۹۰: ۶۰).

در مورد عنوان داستان نیز می‌توان گفت عنوان بیانگر طبقه‌ی اجتماعی است که نویسنده بدان تعلق دارد؛ زیرا او خود بیان می‌کند که گاه هدف از کار بست نماد در داستان از سوی نویسنده، اشاره به طبقه‌ای خاص از افراد است. وی در ادامه تصریح می‌کند که «الشارع الجديد» نماد امیدی دوباره برای بهبود اوضاع در آینده است که اشاره به نابسامانی اوضاع مصر آن زمان است؛ زیرا یونس خانه‌ای در محله‌ای قدیمی خریداری می‌کند و امیدوار است که خیابانی جدید از کنار خانه عبور کند. این امید به فرزندان نیز منتقل می‌شود؛ اما فرزندان بزرگ می‌شوند و این آرزو محقق نمی‌شود:

«لم أكن قصير النظر يوم اشتريتُ هذا البيت، فهو ثروةٌ كبيرةٌ، إنني قبل أن أقدم على شرائه أطلعتُ على التخطيط الجديد لهذه المنطقة... فوجدتُ أن شارعا جديداً سيشتقُ هذا الحيَّ وأن هذا البيت سيقتعُ على ناصية ذلك الشارع الجديد» (جوده السحار، لاتا: ۶).

نمونه‌ی دیگر تأثیرپذیری نویسنده از اوضاع سیاسی و اجتماعی جامعه، اشاره به فقر و فساد طبقاتی میان مردم است. فقر، بزرگ‌ترین معضل مصر در قرن بیستم است. ایجاد شکاف میان نسل‌ها، بحران شدید اقتصادی و فساد سیاسی گسترده از عواملی می‌باشد که باعث به‌وجود آمدن نسلی محروم و فقیر شده است (الوردانی، ۱۹۶۰: ۹). فساد دستگاه حاکم مصر باعث شد که سیاست اقتصادی نیز به راه غلط رفته و سیاست تک محصولی تولید پنبه را در پیش گیرد. قانون کاپیتولاسیون نیز عاملی شد که بازرگانان بیگانه حق خرید و فروش کالا را در مصر پیدا کنند. آنها با استفاده از امتیازهایی که داشتند، سودهای هنگفتی که از این راه به‌چنگ می‌آوردند را به خارج می‌فرستادند (عنایت، ۱۳۷۶: ۱۵-۱۴). از همین‌رو شرکت‌های تجاری توسط عمال خارجی مخصوصاً انگلیس در مصر رواج داشتند و به میل خویش هرچه می‌خواستند را به مردم مصر می‌فروختند که نمونه‌ی آن‌را می‌توان در فروش صابون توسط شرکت مصری به همراه نمک در داستان مشاهده کرد. تمام این موارد باعث شده که نویسنده‌ی داستان با قدرت خیال خویش از این حوادث الهام‌گرفته و شخصیت علی را قهرمان پروبلماتیک و نمونه‌ی آگاهی جمعی طبقه‌ای قرار دهد که زبان به اعتراض می‌گشایند. این اعتراض‌ها به این علت است که لرد کرومر، نماینده

بریتانیا در مصر، اعتقاد داشت که کشورهای مستعمره تنها می‌بایست تأمین‌کننده‌ی مواد اولیه برای کارخانه‌های اروپا و مصرف‌کننده‌ی محصولات این کارخانه‌ها باشند. در دوره‌ی او بر تمرکز اراضی در دست شمار محدودی از مالکان بزرگ افزوده شد و شمار بزرگران بی‌زمین افزایش یافت (همایون‌پور: ۱۳۶۴: ۱۴۳). این عوامل باعث شد که در سال ۱۹۵۲، گروهی از دانشجویان، افسران، فرزندان زمین‌داران کوچک و تجاری که نفعی در رژیم حاکم نداشتند، دست به کودتا زده و به عمر رژیم سلطنتی در مصر خاتمه دادند (لاپیدوس: ۱۳۸۱: ۸۸۰). در داستان نیز نمود این اعتراضات در اعتراض‌های علی و حسان به وضعیت جامعه قابل مشاهده است. پیش از انقلاب ۱۹۵۲، احتکار ثروت ملی با احتکار سیاسی در پیوند بود؛ اما پس از انقلاب، دولت، مالکیت شرکت‌ها را از بخش خصوصی گرفت (حماد، ۱۹۹۴: ۱۸۴). قبل از جنگ جهانی دوم در مصر علاوه بر اروپاییان، یهودیان نیز فعالیت‌های اساسی مالی، بازرگانی و صنعتی داشتند (عنایت: ۱۳۷۶: ۱۵). نویسنده از این واقعیت اقتصادی الهام گرفته و آنرا دستمایه‌ی ایجاد شخصیت استاورو یهودی نموده که از راه ربا، ثروت اندوزی می‌کند. علاوه بر فساد سیاسی، می‌توان به نمونه‌هایی از فساد ملک فاروق اشاره کرد که به گواهی تاریخ در برهه‌ای که مصریان و به‌ویژه کشاورزان با فقر دست و پنجه نرم می‌کردند، او به خوشگذرانی و عیاشی‌های شبانه با رقاصه‌ها و قماربازی می‌پرداخت (الفرا، ۲۰۰۸: ۹۳). سحر نیز در رمانش که برگردانی از زندگی روزمره در عرصه‌ی ادبی است، این وقایع را به عنوان واسطه بیان می‌کند و از قماربازی و فساد جامعه‌ی داستانش پرده برمی‌دارد تا نشان دهد اثر ادبی به یک گروه تعلق دارد نه به یک فرد (نویسنده) و طبقه‌ی اجتماعی که او نشان می‌دهد، خود عضوی از ساختار جامعه‌ای است که در آن زندگی می‌کنند.

نتیجه‌گیری

رمان «الشارع الجدید»، نموداری روشن از اوضاع جامعه‌ی مصر در تمام ابعاد اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی است. نوع شخصیت‌ها در رمان سحر به‌گونه‌ای است که هرکدام نماینده‌ی گروه‌های مختلف جامعه است. سبک داستان، رئالیستی است به‌طوری‌که هر کدام از شخصیت‌ها معادلی واقعی در جامعه دارند. نویسنده به مدد فاعل فرا فردی تصویری از خانواده و مادران و زنان زحمتکش در داستان باز می‌نماید و به یمن تخیل و نبوغ خویش به داستان، اصالت و جاذبه می‌بخشد. سحر در این رمان، جهان‌بینی طبقه‌ی اجتماعی متوسط را معرفی می‌کند. علی قهرمان داستان و تجسم اندیشه‌ی نویسنده است. او فاعلی فرافردی است که صدای طبقه‌ی متوسط و

خواسته‌های گروه را به گوش مخاطب می‌رساند. این فاعل فرافردی، بیانگر طبقه‌ی اجتماعی خود نویسنده نیز هست؛ چرا که وی خود نیز متعلق به طبقه‌ی میانه جامعه بوده است. وانگهی طبقه‌ی متوسط به‌واسطه‌ی این‌که ره‌آورد مدرنیته است، بسیار با مظاهر فقر و جهل در ستیز است. فاعل جمعی رمان حاضر، شایستگی این تعمیم را دارد که نماینده‌ی تمام ملت‌های استعمار کشیده‌ای باشد که در بند قدرت‌های استعماری گرفتارند. فریاد عدالت‌خواهی و اصلاح‌طلبی برخاسته از شخصیت‌های این رمان، پژواک نیاز راستین بشر امروز برای رسیدن به یک حیات مسالمت‌آمیز است و فراوانی شواهد مربوط به مؤلفه‌ی آگاهی جمعی نشان می‌دهد که این روایت ثمره‌ی آگاهی جمعی گروهی است که نویسنده به آن تعلق دارد و مبین شکاف طبقاتی موجود در جامعه، دیدگاه‌های مذهبی و مقاومت در برابر فساد حاکم بر اوضاع مصر است.

سحر متعلق به خانواده‌ای متدین بود؛ از این‌رو می‌توان گفت که عمده عقاید دینی نویسنده که در فضای داستان بازتاب یافته، برگرفته از همین محیط و طبقه‌ای است که خود در آن پرورش یافته است.

در این داستان ساختار معنادار، پیوندی گسترده با تضادهای درونی ساختار دارد. فضاهایی که نویسنده برای نشان‌دادن رخدادهای انسانی برمی‌گزیند، هنرمندانه است؛ به گونه‌ای که اغلب عناصر غیرانسانی نیز القاکننده‌ی جوّ روحی حاکم بر ماجراها هستند و در جوسازی‌های عاطفی و روانی، شخصیت‌ها را همراهی می‌کنند. قهرمان داستان دارای ماهیتی دیالکتیکی و ازجمله افراد مسئله‌داری است که از میان قشری متوسط برخاسته و با این‌که مخالف و منتقد جامعه است؛ اما در میان تباه‌گرانی قرارگرفته که مانع رسیدن وی به اهدافش می‌شوند. علی‌به‌عنوان شخصیت پروبلماتیک داستان از تضاد درونی خود با جامعه، دچار آشفتگی و پریشانی است؛ زیرا آرمان‌های کاذب جایگزین آرمان‌های اصیل شده است. فقری که در داستان ترسیم‌شده، پیوند عمیقی با ساختار اقتصادی عصر نویسنده دارد. سحر با طرح مسائل روز و انتخاب اشخاص داستانی از میان طبقات عادی، جامعه‌ای رئالیستی را از مجرای خیال بلند خویش گذرانده و اوضاع روزگارش را به یاری هنر داستانی، آینه عبرت آیندگان کرده است؛ بنابراین می‌توان این رمان را حلقه وصل میان ساختار اجتماعی و ساختار ادبی قلمداد نمود.

پی‌نوشت‌ها

1. Robert.Scarpita(1918-2000)

2. Gyorgy.Lukacs(1885-1971)
3. Lucien. Goldmann (1913-1970)

منابع و مأخذ

- اسکارپیت، روبرت، (۱۳۹۲)، *جامعه‌شناسی ادبیات*، ترجمه: مرتضی کتبی، تهران: انتشارات سمت.
- ایوتادیه، ژان، (۱۳۷۷)، *نقد ادبی در سده‌ی بیستم*، ترجمه محمدرحیم احمدی، تهران: سوره.
- پاسکادی، یون، (۱۳۸۱)، *ساختارگرایی تکوینی و لوسین گلدمن*. جامعه، فرهنگ و ادبیات، ترجمه: محمدجعفر پوینده، چاپ سوم، تهران: نشر چشمه.
- جوده السحار، عبدالحمید، (۱۹۹۰)، *القصة من خلال تجربتي الذاتية*، قاهرة: دار مصر للطباعة.
- _____، (لاتا)، *الشارع الجديد*، قاهرة: دار مصر للطباعة.
- حمّاد، مجدی، (۱۹۹۴)، *ثورة ۲۳ يوليو ۱۹۵۲*، ط ۲، بیروت: مرکز دراسات الوحدة العربية.
- رزمجو، حسین (۱۳۷۰)، *نقد و انواع آن، نقد اخلاقی، آشنا*. ۱ (۳)، ۵۹-۵۵.
- عمرانی، سجاد، رضی، داوود و دارایی زاده، علی (۱۳۹۲)، *رویکرد جامعه‌شناسی به نقد ادبی (با تأکید بر ساخت‌گرایی تکوینی لوسین گلدمن)*، هفتمین همایش پژوهش‌های زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه هرمزگان، ۹۴۱-۹۳۳.
- زیما، پیرو، (۱۳۷۶)، *جامعه‌شناسی رمان از نظر گاه گلدمن*. جامعه، فرهنگ، ادبیات، ترجمه محمدجعفر پوینده: لوسین گلدمن، تهران: نشر چشمه.
- سلدن، رمان و ویدوسون، پیتر، (۱۳۷۷)، *راهنمای نظریه‌ی ادبی معاصر*، ترجمه: عباس مخبر، تهران: طرح نو.
- شمیسا، سیروس، (۱۳۸۳)، *نقد ادبی*، چاپ چهارم، تهران: فردوس.
- شیخی، محسن، (۱۳۸۸) «جدال خیر و شر در داستان‌های کوتاه عبدالحمید جوده السحار»، استاد راهنما: جهانگیر امیری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی: دانشگاه رازی.
- عسگری حسنگلو، عسگر، (۱۳۹۴)، *جامعه‌شناسی رمان فارسی*، تهران: موسسه انتشارات نگاه.
- عصفور، جابر، (۲۰۱۴)، *طرائق تحلیل السرد الأدبی*، بیروت: المركز الثقافي العربی.
- عطیة، احمد محمد، (۱۹۹۷)، *مع نجیب محفوظ*، بیروت: دارالجیل.
- عنایت، حمید، (۱۳۷۶)، *سیری در اندیشه سیاسی عرب*، تهران: امیرکبیر.
- الفر، محمدعلی، (۲۰۰۸)، *من الذاكرة مشاهد من مظاهر الحياة في فلسطين ومصر وسعودية والكويت وبريطانيا في القرن الماضي*، عمان: دائرة المكتبة الوطنية.
- فراروتی، فرانکو، (۱۳۷۷)، *لوکاج، گلدمن و جامعه‌شناسی رمان در آمدی بر جامعه‌شناسی ادبیات: مجموعه‌ی مقاله*. گزیده و ترجمه محمدجعفر پوینده. تهران: انتشارات نقش جهان.
- کالر، جانانان، (۱۳۸۸)، *بوطیقای ساخت‌گرا*، ترجمه: کوروش صفوی، تهران: انتشارات مینوی خرد.

- کوهن، بروس (۱۹۹۴)، *درآمدی بر جامعه‌شناسی*، ترجمه: محمد ثلاثی، تهران: نشر توتیا.
- گلدمن، لوسین، (۱۳۷۱)، *جامعه‌شناسی ادبیات (دفاع از جامعه‌شناسی رمان)*، ترجمه: محمد پوینده، تهران: هوش و ابتکار.
- _____، (۱۳۷۶)، *جامعه، فرهنگ و ادبیات*، ترجمه و گردآورنده: محمدجعفر پوینده، چاپ سوم، تهران: نشر چشمه.
- _____، (۱۳۷۷)، *روش ساخت‌گرایی تکوینی در جامعه‌شناسی ادبیات*، درآمدی بر جامعه‌شناسی ادبیات، ترجمه: محمدجعفر پوینده، تهران: انتشارات نقش جهان.
- _____، (۱۳۸۲)، *نقد تکوینی*، ترجمه: محمدتقی غیاثی، چاپ اول، تهران: انتشارات نگاه.
- لابیک، ژرژ، (۱۳۷۷)، *شی‌وارگی*، ترجمه: جعفر پوینده، تهران: نقش جهان.
- لاپیدوس، آیراماروین، (۱۳۸۱)، *تاریخ جوامع اسلامی*، ترجمه: علی بختیاری‌زاده، تهران: اطلاعات مرکز سیاسی، علمی گفتگوی تمدن‌ها.
- نادری، گلبهار، (۱۳۹۶)، «بررسی درونمایه در دو رمان (القاهرة الجديدة) نجیب محفوظ و (الشارع الجديد) عبدالحمید جودة السحار»، استاد راهنما: حسن سرباز، دانشکده زبان و ادبیات: دانشگاه کردستان.
- نامور مطلق، بهمن و اسداللهی تجرق، شکر الله، (۱۳۸۸)، *نقد تکوینی در هنر و ادبیات*، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- ندیم خشفه، محمد، (۱۹۹۷)، *تأصيل النص*، مرکز الانماء الحضاری.
- نصر اصفهانی، محمدرضا و کیانی، رعنا (۱۴۰۱). ساختار معنادار و جهان‌نگری در منظومه مهر و ماه (بر مبنای نظریه ساخت‌گرایی تکوینی لوسین گلدمن) متن‌شناسی ادب فارسی. ۱۵ (۲)، ۱۰۰-۸۱.
- DOI: 10.22108/RPLL.2022.134913.2133
- الوردانی، ابراهیم، (۱۹۶۰). *رحلة في رأس نجيب محفوظ*، القاهرة: مكتبة النهضة المصرية.
- ولی‌پورهشجانی، شهناز، (۱۳۸۷). لوسین گلدمن و ساخت‌گرایی تکوینی، *مجله دانشکده‌ی علوم انسانی دانشگاه سمنان*. ۷ (۲۵)، ۱۲۹-۱۴۳.
- همایون‌پور، هرمز، (۱۳۶۴)، *ترس، امید و پیش‌داوری، فلسطین، اسرائیل و مصر*، یک تحلیل سیاسی-اجتماعی، تهران: کتاب‌سرا.
- یوسف زید، صفوت، (۱۹۸۵). *التيار الإسلامي في قصص عبدالحميد جودة السحار*، القاهرة: الهيئة المصرية العامة للكتاب.

النقد الإجمالي لرواية «الشارع الجديد» لعبد الحميد جودة السحار بناءً على نظرية لوسين غولدمان

اعظم شمس الديني فرد¹

فاطمه بورزاده كدوري²

علي اكبر ملايي³

محمد جعفر اصغري⁴

المُلخَص

البنوية التكوينية هي إحدى المناهج النقدية الأدبية التي طرحها المنظر المعروف لوسين غولدمان. وفقاً لهذه النظرية، فإن البنى الأدبية تستمد جذورها من الظروف التاريخية. ويتيح مجال البحث العلمي تطبيق مثل هذه الأسس النظرية على أعمال أدبية ملائمة لتقييم مدى توافقها مع واقع المجتمعات. في هذا السياق، تبدو الأعمال الروائية للكاتب المصري عبد الحميد جودة السحار جديدةً بهذا النوع من الدراسات؛ إذ إنه جعل الوطن المحور الأساسي للعامل الرئيس في صياغة رواياته، وعبر إبداعاته الأدبية قدم تصويراً واضحاً لمختلف الفئات الاجتماعية محاولاً لعكس واقع المجتمعات. فمن خلال دراسة الأعمال الاجتماعية لهذا الكاتب وفق نظرية غولدمان، يمكن التوصل إلى فهم العلاقة الأدبية المتمثلة بين هذه الأعمال والوعي الجمعي للطبقة الاجتماعية التي ينتمي إليها الكاتب. تهدف هذه الدراسة، باستخدام منهج وصفي-تحليلي والاستناد إلى مبادئ النقد البنوي التكويني لغولدمان، إلى تحليل رواية "الشارع الجديد" لهذا الكاتب. تظهر نتائج الدراسة أن هذه الرواية مرتبطة بشكل وثيق بالمجتمع الذي تناوله الكاتب، ويعكس بوضوح الوعي الجمعي والرؤية العالمية المشتركة التي ينتمي إليها السحار؛ كما أن عناصر الرواية مترابطة بشكل منظم، وتعكس أوضاع المجتمع الطبقي والآراء الدينية السائدة في مصر. وبالتالي، فإن هذه النظرية تتوافق مع البنى الفكرية والرؤى العالمية لمختلف فئات المجتمع. ومع وفرة الأدلة المتعلقة بمفهوم الوعي الجمعي، يتضح أن هذه الرواية هي ثمرة الوعي الجمعي للفئة الاجتماعية التي ينتمي إليها الكاتب.

الكلمات الدلالية: النقد الاجتماعي، البنوية التكوينية، لوسيان جولدمان، عبد الحميد جودة السحار، الشارع الجديد.

¹ أستاذة مساعدة في قسم اللغة العربية وآدابها بجامعة ولي عصر (عج).

² ماجستير في فرع اللغة العربية وآدابها بجامعة ولي عصر (عج).

³ أستاذ مشارك في قسم اللغة العربية وآدابها بجامعة ولي عصر (عج).

⁴ أستاذ مساعد في قسم اللغة العربية وآدابها بجامعة ولي عصر (عج).